

Hồi đầu có thực sự thị ngạn?

ISSN: 2734-9195 09:05 30/04/2025

“Bờ” không chỉ là điểm đến, mà còn là quá trình tự thân kiến lập. Ta không tìm thấy bờ từ bên ngoài, mà phải kiến tạo bờ bên trong, bằng sự tu dưỡng, sửa mình, hướng thiện và tỉnh thức mỗi ngày.

Tác giả: **Ngộ Minh Chương**

Mở đầu

Trong kho tàng thành ngữ và tư tưởng phương Đông, câu nói “*Hồi đầu thị ngạn*” (回頭是岸) – “*Quay đầu là bờ*” – đã trở thành một lời nhắc nhở đầy nhân văn và triết lý. Nó thường được dùng để khuyên người đang lầm lạc hãy sớm nhận ra sai lầm, từ bỏ con đường sai trái và quay trở về với lẽ phải, sự sáng suốt.

Tuy nhiên, dưới cái nhìn sâu sắc hơn – cả từ ngôn ngữ học và Phật học – chúng ta có thể đặt câu hỏi: “*Quay đầu*” có thật sự là “*bờ*”? Liệu chỉ cần thay đổi hướng đi là lập tức đến được nơi an toàn, giác ngộ, hay “*bờ*” còn đòi hỏi nhiều hơn thế – một quá trình tu sửa nội tâm, vượt chướng ngại, bơi ngược dòng khổ đau?

Bài viết này sẽ lần lượt đi từ phân tích ngôn ngữ, đến triết lý Phật giáo, rồi mở rộng sang hiện thực cuộc sống, nhằm làm rõ rằng: quay đầu là khởi đầu, chứ chưa phải là đích đến.

Nguồn gốc và ý nghĩa ngôn ngữ học của “*Hồi đầu thị ngạn*”

Câu thành ngữ “*Hồi đầu thị ngạn*” bắt nguồn từ Hán ngữ cổ đại, được viết là “回頭是岸” (Huítóu shì àn). Câu này gồm bốn thành tố:

- 回 (hồi): Quay lại, trở lại.
- 頭 (đầu): Cái đầu, điểm khởi đầu, hướng đi.

- □ (thị): Là, đồng nghĩa với "*chính là*".

- □ (ngạn): Bờ, bến, nơi an toàn.

Về mặt ngôn ngữ học, cấu trúc "*A thị B*" là một cách khẳng định trong Hán văn cổ, tương đương với "*A chính là B*". Như vậy, câu này tuy ngắn gọn nhưng có hàm ý khẳng định: chỉ cần quay đầu lại, thì sẽ gặp bờ – ngụ ý người ta đang trôi dạt giữa biển đời, nhưng nếu biết kịp thời dừng lại và thay đổi, thì sẽ được cứu rỗi.

Khi du nhập vào tiếng Việt, câu nói vẫn giữ nguyên hình thức Hán Việt: "*Hồi đầu thị ngạn*". Cách nói này được gìn giữ trong giao tiếp, trong giảng dạy đạo lý, và nhất là trong Phật giáo – nơi xem đây là một lời kêu gọi tỉnh thức.

Phật học: "*Hồi đầu*" - sự tỉnh ngộ và "*thị ngạn*" - bến bờ giải thoát

Trong Phật giáo, "*hồi đầu*" tượng trưng cho sự quay về với Chính pháp, rời xa con đường lầm lạc (tà pháp, tham – sân – si). Hành trình của con người bị xem như trôi dạt giữa sông mê (biển khổ trần gian), và "*bờ giác ngộ*" (bến bờ Niết bàn) là nơi tâm thức được giải thoát khỏi mọi khổ đau.

Tuy nhiên, Phật giáo cũng nhấn mạnh: quay đầu là bước khởi đầu, nhưng đến được "*bờ*" là cả một quá trình tu tập.

Giống như một người đang bơi giữa sông rộng, dù quay đầu lại hướng về bờ, nhưng nếu không tiếp tục bơi, vượt sóng gió, thì vẫn có thể bị nhấn chìm. Cũng vậy, người tỉnh ngộ nhận ra sai lầm không có nghĩa là đã thoát khổ. Họ phải hành trì giới luật, sám hối nghiệp chướng, rèn tâm tu ý, thì mới dần dần đạt đến giải thoát.

Điều này rất rõ trong Tứ diệu đế – nền tảng của đạo Phật – khi nhấn mạnh rằng muốn hết khổ, không chỉ cần nhận ra khổ (Khổ đế), mà còn phải biết nguyên nhân khổ (Tập đế), con đường chấm dứt khổ (Đạo đế), và thực hành lộ trình ấy (Bát chính đạo). Quay đầu là khởi đầu của giác ngộ, nhưng không thể là giác ngộ nếu không có hành trì.

Hình ảnh chỉ mang tính chất minh họa (sưu tầm).

Phân tích thực tế: Quay đầu - chưa phải là bờ

Trong thực tế đời sống, câu “*quay đầu là bờ*” thường được sử dụng như một lời khuyên đạo đức, với hàm ý rằng chỉ cần nhận ra sai lầm và dừng lại thì sẽ được tha thứ, được cứu rỗi. Tuy nhiên, nếu hiểu theo cách đơn giản hóa, chúng ta có thể rơi vào chủ nghĩa dễ dãi, thậm chí là nguy hiểm: rằng chỉ cần “*quay lại*” là đủ, mà không cần sửa chữa hành vi, bù đắp lỗi lầm, thực hành sự thay đổi thật sự.

Thực tế cho thấy, có những người nhận ra sai lầm nhưng không có đủ nội lực để thay đổi. Có những người nói lời sám hối nhưng tâm vẫn còn vọng động, còn biện minh. Có những người quay đầu nhưng chưa đủ dũng khí để bơi ngược dòng trách nhiệm, đau khổ và hệ quả từ những sai trái trong quá khứ.

Ví dụ, một người từng phản bội người thân, dù sau đó nhận ra lỗi lầm và xin lỗi, nhưng sự tin tưởng đã mất đi không thể phục hồi trong một sớm một chiều. Họ cần thời gian, cần chứng minh bằng hành động, bằng sự bền bỉ thay đổi – như người đang bơi dần vào bờ, từng nhịp một, giữa dòng nước chảy xiết của sự hoài nghi và ám ảnh quá khứ.

Vậy bờ ở đâu? Bờ là gì?

Trong Phật học, “*bờ*” không có tọa độ cụ thể, cũng không đơn giản là một nơi chốn vật lý. Bờ là trạng thái của tâm, nơi mà con người không còn bị chi phối

bởi khổ đau, phiền não, không còn bị dắt dẫn bởi vô minh.

Vậy nên, “bờ” không chỉ là điểm đến, mà còn là quá trình tự thân kiến lập. Ta không tìm thấy bờ từ bên ngoài, mà phải kiến tạo bờ bên trong, bằng sự tu dưỡng, sửa mình, hướng thiện và tỉnh thức mỗi ngày.

Bởi vậy, quay đầu mới chỉ là quay hướng, còn hành trình từ giữa dòng về tới bờ là chặng đường của:

- Sám hối chân thật
- Tu sửa thực chất
- Trả nghiệp và chịu trách nhiệm
- Tái thiết nội tâm và các mối quan hệ.

Chỉ khi đó, “quay đầu” mới có thể thực sự là bờ.

Kết luận

Câu thành ngữ “*Hồi đầu thị ngạn*” là một lời cảnh tỉnh đầy trí tuệ – vừa mang hình ảnh dễ hiểu trong đời sống, vừa hàm chứa chiều sâu triết lý trong Phật pháp. Dưới góc nhìn ngôn ngữ học, đây là một mệnh đề xác định, nhưng dưới góc nhìn Phật học và thực tại, nó lại là một lộ trình nội tâm – nơi mỗi cá nhân phải vượt qua chính mình để đạt được sự an lành.

Vì thế, với câu hỏi: “*Quay đầu có thực sự là bờ?*”, câu trả lời không phải là “có” hay “không”, mà là: Quay đầu là bắt đầu nhìn thấy bờ, nhưng để tới được bờ, cần cả một hành trình tỉnh thức, can đảm, và tu sửa không ngừng.

Tác giả: **Ngộ Minh Chương**

Chú thích:

Tác giả: Ngộ Minh Chương (GV giảng dạy Ngữ văn) hiện đang là học viên Cử nhân Phật học Từ xa - khóa X - Học viện Phật giáo Việt Nam tại TP.HCM